

Ukrajinistika na Masarykově univerzitě

Tradice a vývoj

Halyna Myronova

Je známo, že ukrajinistika v české kultuře má dlouhou, skoro dvoustoletou tradici, jejíž počátky jsou spojeny zejména s reakcí řady významných představitelů českého národa na ukrajinské obrozenecké hnutí (např. F. Palacký, P. J. Šafařík, K. Havlíček Borovský aj.). Začátek minulého století se v tehdejší společném státě Čechů a Slováků vyznačoval prohloubeným vědeckým zájmem o studium ukrajinského jazyka, což souviselo s připojením Podkarpatské Rusi k Československu. Především za podpory prezidenta T. G. Masaryka byl v roce 1922 založen Slovanský ústav, jehož jedna komise měla za cíl studium jazyka, kultury a ekonomiky Slovenska a Podkarpatské Rusi.

Roku 1928 byla v Praze vydána práce jednoho ze zakladatelů brněnské univerzitní slavistiky Franka Wollmana *Slovesnost Slovanů*, kde autor zaměřil svou pozornost na několik nejpodstatnějších momentů vzniku východoslovanské a také ukrajinské duchovní kultury. Zde především zmiňuje Ostrožskou akademii, kterou podle mínění současných odborníků můžeme kvalifikovat jako první pokus o vytvoření vysoké školy na Ukrajině, jež byla založena na národních tradicích s přihlédnutím k tradicím místním i předním evropským zkušenostem. Svérázné kulturně-vzdělávací centrum nového typu, kde se utvářela ukrajinská podoba renesančního humanismu, ale zasazená do kontextu slovansko-byzantské a západoevropské ideologie. Ve Wollmanově práci na svou dobu fundamentální je zmiňován také vznik knihtisku v Ostrohu a vydání bible jako výsledek dlouhé a úctyhodné práce. V téže studii se objevuje také jméno polemika Ivana Vyšenského, nejoriginálnějšího spisovatele středověké ukrajinské literatury a zakladatele Kyjevsko-mohyljanské akademie, politického, kulturního a církevního činitele Petra Mohyly. Autor nezapomněl na velmi vzdělaného, talentovaného běloruského kazatele a spisovatele, básníka a dramatika Simeona Polockého a také na jednu z vedoucích osobností v oblasti ukrajinského školství, významného spisovatele-publicistu, zakladatele slovanské filologie Meletije Smotryckého, jehož *Hramatika slovenskija* (Грамматика словенскія) byla téměř po dvě století jedinou učebnicí daného předmětu a patřila k nejlepším příkladům evropské humanistické pedagogiky (je známo, že ji uznávali jak ukrajinští, tak i srbští, bulharští a ruští jazykovědci; zejména M. Lomonosov ji vzal za základ své gramatiky).

Za důležitý stavební kámen základů budoucí ukrajistiky můžeme považovat přírůstek v knihovně filozofické fakulty z roku 1929, kterým byl třídílný výtisk *Історія української літератури* (Historie ukrajinské literatury) Mychajla Vozňaka, jenž byl vydán ve Lvově v letech 1920–1924, o němž není v současnosti známo, jak se do knihovny dostal.

Dalším, ještě podstatnějším krokem k vytvoření budoucí ukrajistiky na brněnské univerzitě byla vědecká a pedagogická činnost žáka známého literárního vědce Arna Nováka, doktora Mečislava Krhouna, s jehož jménem je spojen počátek (bohužel krátkého a epizodního) základní výuky ukrajinského jazyka a literatury v době jeho působení na fakultě (1960–1972). Nejvýznamnějším dílem uvedeného učence je monografie *Básnické dílo Jurije Fed'kovyče*. A jak zmínil v jednom ze svých článků profesor I. Pospíšil, přestože byla ukrajinistika od samotného začátku existence univerzity chápána jako součást brněnské slavistiky, samostatným oborem se nestala

(později to dokonce bylo zakázáno) a dlouhou dobu tedy na univerzitě ani nikdo kompetentně a systematicky nevyučoval a nezkoumal ukrajinský jazyk a literaturu.

Nabytá nezávislost Ukrajiny na konci roku 1991 výrazně rozšířila přímé politické, ekonomické, vědecké a další mezinárodní kontakty, na rozdíl od zprostředkovaných, způsobených předchozím republikovým statutem, což jak na Ukrajině, tak za jejími hranicemi, v blízkém i dalekém zahraničí, stimulovalo vytvoření značného množství nových vědeckých center a vzdělávacích institucí zaměřených nejen na vědecký výzkum, ale i praktickou výuku ukrajinského jazyka a literatury. Výše uvedené určitým způsobem podmínilo i rozhodnutí Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky podpořit vznik oboru „ukrajinský jazyk a literatura“ na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně, kde od září 1993 začala systematická příprava ukrajinistů a stal se tak druhým ukrajinistickým centrem po Praze. K otevření uvedené specializace aktivně přispěli profesor S. Žaža, doktorka T. Juříčková a zejména docent A. Brandner, tehdejší vedoucí Katedry ruského jazyka, jejíž součástí bylo po svém založení Oddělení ukrajinského jazyka a literatury. O rok později přijela na pozvání Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky jako zahraniční lektorka z Kyjevské univerzity T. H. Ševčenka docentka H. M. Myronova, která se následujícího roku na základě konkurzu stala členkou katedry. Je nezbytné zmínit, že už na konci 80. a začátku 90. let mezi filozofickou fakultou brněnské univerzity a filologickou fakultou uvedené kyjevské univerzity probíhaly výměnné studentské stáže (na začátku devadesátých let šlo zejména o ukrajinisty a rusisty filologické fakulty kyjevské státní univerzity a rusisty filozofické fakulty brněnské univerzity), kteří pobývali měsíc na takzvaném studijně-poznávacím pobytu v tehdejší Československu a Ukrajině. I mezi jednotlivými vyučujícími, kteří organizovali a účastnili se výměnných pobytů, se vytvořily přátelské vztahy a trvala korespondence (z české strany – A. Brandner, J. Jelínková, T. Juříčková, D. Kšicová; z ukrajinské pak – O. Palamarčuk, V. Žytnyk, H. Myronova, T. Lapinska aj.).

První přijímání studentů (5 osob) na obor Ukrajinský jazyk a literatura proběhl na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v roce 1993. Praktickou výuku ukrajinštiny první školní rok 1993–1994 vedla pouze doktorka T. Juříčková. Od září 1994 na uvedené specializaci pracovali rovněž zahraniční lektori, docenti H. Myronova (Kyjevská státní univerzita T. H. Ševčenka) a V. Žytnyk (Kyjevsko-mohyljanská akademie), jehož hlavním pracovištěm v zahraničí byla Karlova univerzita v Praze. Později ho v přednáškách věnovaných ukrajinské literatuře vystřídal doc. Václav Židlický z Karlovy univerzity, literaturu 19. století přednášel krátce také prof. Ivo Pospíšil. Od počátku nového tisíciletí do roku 2015 přednášela o téměř všech obdobích ukrajinské literatury (kromě nejstaršího) docentka G. Binová, nejstarší období pak naše absolventka M. Hlavsová-Trčková, která v roce 2010 obhájila disertační práci pod vedením profesora I. Pospíšila. Po odchodu doc. G. Binové mají v současnosti studenti možnost slyšet o všech obdobích literárního vývoje na Ukrajině v interpretaci našich absolventek (K. Kuznietsova a L. Heinigová), v současnosti doktorandek prof. I. Pospíšila, který v důsledku spojení všech slavistických oborů kromě bohemistiky od roku 1995 vede Ústav slavistiky, v jehož rámci vznikly tři semináře a ukrajinistika začala existovat jako součást Semináře východoslovanských jazyků, který vede doc. A. Brandner.

Na založení ukrajinistiky na filozofické fakultě a přípravy vysoce kvalifikovaných odborníků-ukrajinistů se účastnili profesori I. Pospíšil (úvod do literární vědy, stará literatura východních Slovanů, jednotlivé výběrové předměty), S. Žaža (latinský jazyk), R. Večerka (staroslověnština) a D. Kšicová (realie a historie kultury Ukrajiny) – oba poslední už bohužel nejsou mezi námi; docenti G. Binová (ukrajinská literatura), V. Goněč, J. Petrov, později P. Boček, L. Svoboda, pak naši absolventi J. Švec a A. Ziegler (historie Ukrajiny), doc. J. Gazda (úvod do jazykovědy), doc. H. Myronova (úvod do jazykovědy, fonetika), později O. Čmelíková-Gazdošová, morfologie, syntax, historická gramatika ukrajinského jazyka, praktický kurz ukrajinštiny pro studenty 3.–5. ročníku, výběrové předměty: překlad ekonomických a právnických textů; ukrajinská frazeologie; kalendářní obřadovost; materiální a duchovní kultura ukrajinského národu; simultánní

tlumočení filmů aj.), E. Pallasová, I. Janyšková, v současnosti doktorka E. Krejčová (úvod do staroslovenštiny), doktorka J. Jelínková, později naše doktorandka, absolventka Karlovy univerzity M. Ševečková (materiální a duchovní kultura Slovanů), doktorka T. Juříčková (praktický kurz ukrajinštiny pro studenty 1. ročníku, částečně pro starší ročníky; lexikologie a stylistika ukrajinského jazyka; překladatelský seminář umělecké literatury) aj. První roky existence nového oboru byly věnovány vypracování nových programů povinných a výběrových předmětů, vytvoření knihovny, sepsání příruček a učebnic, což bylo dost těžkým úkolem, protože v té době ani v samotné Ukrajině neexistovaly systematické učebnice pro obor Ukrajinština pro cizince.

K vývoji a vzniku nového oboru Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR (zejména Fond rozvoje vysokých škol) přispělo udělením pěti grantů (1994, 1995, 1997, 1998, 1999), což dovolilo vytvořit a stále doplňovat ukrajinistickou knihovnu, koupit vhodné technické vybavení a tím zlepšit materiální základ oboru, vytvořit audio- a videotéku, zvát hostující přednášející na výběrové předměty, udělovat stipendia studentům na studijně-poznávací pobyty na Ukrajině, organizovat exkurze pro studenty do ukrajinskojazyčných vesnic na Slovensku.

Prvních deset let existence ukrajinistiky tedy bylo obdobím vypjatého pracovního úsilí spojeném s 1) excerpcí a shromážděním materiálů nezbytných k výuce nových předmětů, 2) napsáním příruček a učebnic pro nový obor a jejich vydání (během celkem krátkého času vyšel *Úvod do jazykovědy* – H. Myronova, J. Gazda, Brno, 1995, 2000, *Praktický kurs ukrajinského jazyka*, 1. díl, 1999, 2. díl, 2001 – H. Myronova, přičemž technicky oba díly učebnice zpracovala E. Reutová-Svatoňová, stejně jako slovníček prvního dílu; *Slovník ruských, ukrajinských a běloruských spisovatelů*, Praha, 2001 (za ukrajinistiku G. Binová, T. Juříčková, H. Myronova, E. Reutová-Svatoňová – členové autorského kolektivu pod redakcí profesora I. Pospíšila), 3) aktivizací a podepsáním meziuniverzitních dohod ohledně budoucí spolupráce (Kyjev, Lvov), čímž došlo k vytvoření vědecko-metodického základu brněnské ukrajinistiky a formování systému studentských výměnných pobytů.

Následujících pět let bylo zaměřeno, kromě běžné agendy, na:

1) cílevědomou důkladnou přípravu budoucích doktorandů, konec konců našich nynějších kolegů, tedy na doplnění a obnovu pedagogického kolektivu (se studenty prvních a druhých ročníků pracovali nejlepší absolventi oddělení, doktorandi E. Reutová-Svatoňová, V. Wernisch, O. Čmelíková-Gazdošová, M. Dušková, P. Kalina, J. Micháliková, L. Pavlíček, M. Hlavsová-Trčková, P. Kratochvílová-Janoušková, a také absolventka Karlovy univerzity M. Ševečková a Kyjevské národní univerzity Tarase Ševčenka O. Lytvynyuk. Sedm z nich v současnosti už obhájilo disertační práce, čtyři (O. Čmelíková-Gazdošová, P. Kalina, O. Lytvynyuk, M. Ševečková) pak doplnili kolektiv vyučujících na ukrajinistice, 2) další zapracování a využití inovativních metodických přístupů a principů učitelské práce, 3) zacílení na psychologicko-pedagogické aspekty výuky a hledání a formování směrů vědecké činnosti, 4) prohloubení profesních a tvůrčích kontaktů s vědeckými a vzdělávacími institucemi jak v ČR, tak v zahraničí.

S ohledem na zkušenosti s prací v podmínkách, které se podstatně změnilly na konci minulého století a dále se mění, proběhla analýza budoucího uplatnění absolventů; výuka ukrajinistů, především vyšších ročníků, začala probíhat v souladu s novými lingvo-metodickými zásadami výuky, které se konceptuálně odlišují od tradiční výuky. Od konce minulého století dochází k přeorientování výuky na cílevědomější přípravu, která musí přispívat k budoucí profesní uplatnitelnosti a rychlé adaptaci budoucích odborníků na pracovním trhu (to se týká zejména oblasti politiky, ekonomiky a práva). Právě proto vyučující oddělení ukrajinistiky vytvořili předměty odpovídající aktuálním směrům: 4semestrový kurz s názvem Ekonomická, politická a právní terminologie, který seznamuje studenty se základními výrazy současné ekonomické a právní sféry, soukromého podnikání, zahraničního a domácího obchodu, zvyklostmi obchodní

korespondence a jazykové etikety při obchodních jednáních, překlad konkrétních právnických dokumentů (H. Myronova, později také absolventka J. Micháliková kurz Matriční dokumenty). S výše uvedeným předmětem souvisí i volitelný kurz Ukrajinská terminologie (O. Čmelíková-Gazdošová), jenž vznikl v roce 2011 díky Fondu rozvoje VŠ a je dobrou průpravou pro studenty, kteří si za téma bakalářské či magisterské diplomové práce zvolili výzkum terminologie.

Získané zkušenosti a pragmatický přístup dovolil pedagogickému kolektivu na ukrajinistice soustředit své úsilí a podřídit výuku, metodickou a vědeckou práci třem hlavním směrům:

1) vyřešení pedagogicko-metodických otázek, tedy vypracování a částečnou aprobaci nových předmětů. To umožnilo úspěšně akreditovat obor pod novým názvem Ukrajinská studia (od akademického roku 2016–2017), jenž zahrnuje výuku jak bakalářů, tak magistrů, kteří díky dostatečné jazykové přípravě a získání znalostí z historie, kultury, politiky, ekonomiky a některých právních odvětví budou mít více možností se uplatnit ve státních institucích (např. diplomatická sféra, kulturní a obchodní zastoupení ČR v zahraničí), v komerční sféře (analytici a konzultanti tuzemských i zahraničních komerčních/obchodních subjektů, turismus), a také v různých humanitárních či neziskových organizacích. Potenciál studentů ukrajinistiky, z nichž mnozí studují dva obory, je maximálně využíván ve vyučovacím procesu. Zejména během posledních let naši absolventi připravili a realizovali jednotlivé přednášky nejen pro ukrajinisty, ale i pro studenty jiných oborů Ústavu slavistiky (např. Ukrajinský film, Hudba východních Slovanů, Materiální kultura východních Slovanů, Duchovní kultura východních Slovanů, Ukrajinistika a její areálový kontext, Ukrajinský jazyk pro začátečníky, Ukrajinský jazyk pro mírně pokročilé a Ukrajinský jazyk pro pokročilé realizovali O. Čmelíková-Gazdošová, P. Kalina, O. Lytvynyuk, M. Ševečková, později E. Reutová-Svatoňová). Do uvedeného procesu se zapojili, kromě výše uvedených, M. Hlavsová-Trčková, R. Lyons Kindlerová, L. Řehoříková-Benešová, A. Ziegler (Kulturní a politické dějiny Ruska a Ukrajiny, Klíčové události moderních dějin Ukrajiny, Domácí a zahraniční politika současné Ukrajiny, Politický a socioekonomický vývoj Ukrajiny od roku 1991), J. Švec (Ukrajinské národní hnutí (do konce 80. let 19. století)), K. Kuzněcova (Ukrajinská pohádka) aj. Takto se vyzkoušely nové výběrové předměty, jež jsou zaměřeny na seznámení se s lingvistickými a literárními směry a procesy na Ukrajině v kontextu společensko-politických a kulturních událostí v zemi, s různorodými teoriemi původu ukrajinštiny a s ukrajinistikou mimo Ukrajinu, otázkami etnogeneze, s významnými ukrajinskými osobnostmi různé doby, které hrály významnou roli v historii Ukrajiny nebo se účastnily společensko-politického, vědeckého a kulturního života v Česku, s ukrajinsko-českými kontakty, s podstatnými událostmi nejnovější historie Ukrajiny na pozadí mezinárodních vztahů, její domácí a zahraniční politikou, s ukrajinským filmem (P. Kalina, O. Lytvynyuk, L. Pavlíček, A. Ziegler). Značná část uvedených materiálů koresponduje s oborem Filologicko-areálová studia.

Současná mladá generace vyučujících a doktorandů (zejména O. Čmelíková-Gazdošová, O. Lytvynyuk, K. Kuznětsova, I. Shysterov) vyvíjí značné úsilí o co nejširší využití e-learningových opor některých kurzů, jež vytvořili (jde především o konverzaci, pravopis, reálie, ukrajinštinu pro začátečníky a mírně pokročilé, cvičebnice s gramatickými cvičeními aj.) E-learningové kurzy pomáhají studentům při samostatné práci, umožňují efektivněji si osvojit novou slovní zásobu při plnění různých úkolů, včetně audio- a videoúloh a testů. Proto obor i nadále plánuje vytvářet cvičebnice s cvičeními pro povinné i výběrové předměty, přípravu e-learningových kurzů z historické gramatiky, morfologie, ukrajinské pohádky a také vydání třetího dílu učebnice Praktický kurs ukrajinského jazyka pro studenty vyšších ročníků, který bude možné používat i pro konverzaci.

Výukově-metodické směřování činnosti brněnských ukrajinistů se také projevilo publikováním učebnice *Синтаксис української мови* (Syntax ukrajinského jazyka), již připravil v rámci grantu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky mezinárodní kolektiv

(prof. A. Zahnitko z Doněcké univerzity a doc. H. Myronova) a jež mnoho let chyběla. Druhým společným meziuniverzitním projektem během daného období byla práce profesora Lvovské národní univerzity M. Hnatjuka *Історія української літературної критики (XIX – початок XX ст.)* (Historie ukrajinské literární kritiky (19. – začátek 20. století), jež byla vydána v Brně poté, co Hnatjuk odpřednášel předmět pro zdejší studenty (Lvov – Brno, 2013).

Absolventi brněnské ukrajinistiky napomohli vzniku olomoucké ukrajinistiky a k rozvoji pražské, když zajišťovali určitou dobu přednášky z ukrajinské literatury na uvedených pracovištích (R. Lyons Kindlerová a P. Rudinská). Vyučující a doktorandi na ukrajinistice také shromažďují materiál pro vytvoření několika potřebných prací. Zejména se to týká učebnic konverzace (O. Čmelíková-Gazdošová, O. Lytvynyuk, E. Reutová-Svatoňová), ukrajinského pravopisu (J. Micháliková, O. Lytvynyuk, později I. Shysterov, Je. Iščuk), sborník cvičení z fonetiky (O. Čmelíková-Gazdošová, H. Myronova) a morfologie (H. Myronova). Uvažuje se i o vzniku čítanky s krátkými, tematicky a stylisticky různými texty, které by se mohly používat při praktické výuce nejen s lingvovlastivědným cílem, ale i v kurzu stylistiky, při samostatné práci studentů, v konverzaci, rétorice aj.

2) Druhý směr, který je bezprostředně spojený s prvním, se týká formování prohloubené odborné kompetence našich budoucích absolventů, který vychází z mnohaletých zkušeností kolektivu vyučujících na ukrajinistice s překládáním, realizaci celistvého praktického i teoretického cyklu přípravy budoucích soudních tlumočnicků (H. Myronova, J. Micháliková, O. Čmelíková-Gazdošová) a také sestaveného *Česko-ukrajinského právníckého slovníku*, 2009 (H. Myronova, O. Čmelíková-Gazdošová). Uvedený slovník je prvním v historii lexikografie jak na Ukrajině, tak v České republice, získal třetí místo v mezinárodní soutěži Slovník roku 2010 a byl pozitivně oceněn vědeckou veřejností v obou uvedených zemích a na Slovensku. Tato skutečnost příznivě ovlivnila také proces organizace a realizace několika seminářů pro soudní tlumočnický (dvakrát v Brně a třikrát v Praze), a to ve spolupráci s Komorou soudních tlumočnicků. Právě brněnská ukrajinistika podpořila vznik kolektivu renomovaných soudních tlumočnicků-ukrajinistů, jejichž nedostatek byl citelný nejen v Brně, ale v celé České republice. Je vhodné rovněž zdůraznit, že mnohaleté zpracování složitých materiálů, které byly zachyceny ve výše uvedeném slovníku, se staly předmětem výzkumu dvou disertačních prací: *Компаративне дослідження юридичної термінології української та чеської мов* (Komparativní výzkum právnícké terminologie ukrajinského a českého jazyka) (vývoj a současný stav terminologických soustav a terminologie, problémy překladu), O. Čmelíková-Gazdošová) a také *Дієслова та дієслівні утворення як джерело формування юридичної термінології* (Slovesa a slovesné tvary jako zdroj formování právnícké terminologie) (O. Lytvynyuk), výsledkem výuky překladatelského semináře se stala i třetí disertace J. Michálikové *Дослідження розвитку та сучасного стану термінології метричних документів* (Výzkum vývoje a současného stavu terminologie matričních dokumentů). Je nezbytné ještě zmínit, že získání dalšího grantu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR v roce 2014 dovolilo vytvořit příručku pro kurz *Ekonomická, politická a právnícká terminologie ukrajinštiny*, 1. díl (H. Myronova), který je určen prvním dvěma ze čtyř semestrů stejnojmenného předmětu, jenž zahrnuje všestrannou přípravu budoucích překladatelů.

Uvedený druhý směr jsme v minulosti nazvali lexikografickým, protože se předpokládalo, že *Česko-ukrajinský právnícký slovník* bude prvním krokem k vytvoření lexikografického centra, což ukrajinistický kolektiv potvrdil vydáním ilustrovaného slovníčku *1000 ukrajinských slovíček*, 2014 (O. Čmelíková-Gazdošová, P. Kalina, O. Lytvynyuk, H. Myronova, M. Ševečková) vydaného k popularizaci jak Ukrajiny, tak i oboru, a určeného především turistům a všem zájemcům, kteří se chtějí alespoň minimálně seznámit s jazykem, reáliemi a kulturou Ukrajiny.

Do budoucna se plánuje vydání *Ukrajinsko-českého právníckého slovníku*; materiály do něj aktivně excerpuje a shromažďuje mezinárodní kolektiv filologů a právníků na Ukrajině a na práv-

nické a filozofické fakultě MU, a také sborníku, v němž budou zahrnuty terminologické slovníčky vytvořené diplomanty na ukrajinistice, kteří pracovali s ekonomickou, finanční, počítačovou, lékařskou, stavební, lingvistickou, hudební aj. terminologií, což je aktuální problematika s ohledem na absenci takové literatury na knižním trhu.

3) Třetí směr byl nazván etnolingvistickým (šířeji etnologickým a kulturologickým, jejichž vědecká paradigmatata se určitou měrou protínají a navzájem doplňují) a první kroky v plánu vytvoření uvedeného směru, podle našeho názoru, náš kolektiv již udělal. Jedná se především o výběrové předměty o ukrajinské materiální a duchovní kultuře (dříve H. Myronova, D. Kšicová, později M. Ševečková), vlastní jména východních Slovanů (L. Pavlíček); hudební kulturu Ukrajiny a hudbu východních Slovanů (P. Kalina), ukrajinskou kinematografii (O. Lytvynyuk, L. Pavlíček), a také disertační práce vyžadující velké nasazení, které by měly vytvořit základy uvedené perspektivní větve současné jazykovědy. Úspěšná realizace zamýšleného směru pokračovala obhajobou disertační práce M. Ševečkové *Jazykový obraz dítěte u Slovanů (aspekt etnolingvistický a translátologický)*, jež má komparativní charakter a kde na obřadovém, folklorním a frazeologickém materiálu byly ukázány společné a odlišné rysy kulturních tradic, a také disertace O. Kurcevičové *Лінгвокультурологічна цінність праностиків (на матеріалі української, російської та чеської мов)* (Lingvokulturologická cennost pranostik (na materiálu ukrajinského, ruského a českého jazyka). Další vývoj uvedeného směru se realizuje zejména při psaní bakalářských, magisterských diplomových a disertačních prací s etnolingvistickou a lingvokulturologickou problematikou, jejichž školiteli jsou zejména odborníci z této oblasti (P. Kalina, O. Lytvynyuk, H. Myronova a M. Ševečková), jejichž vědecké publikace jsou toho přesvědčivým důkazem. Tento směr na jedné straně zvýší potenciál samotného oboru tím, že ho vyvede z úzce specializované filologie a díky němuž získá ukrajinistika interdisciplinární charakter, na straně druhé umožní zaplnit vědecko-výzkumnou mezeru, která bohužel existuje v české jazykovědě ve srovnání se současným stavem uvedené oblasti s úrovní analogického vědeckého výzkumu v jiných slovanských zemích, zejména v Polsku, Rusku nebo na Ukrajině.

Tvůrčí aktivita vyučujících, doktorandů a absolventů oddělení se projevila nejen ve vytvoření nových příruček a učebnic, ale i dvou antologií současné ukrajinské povídky *Expres Ukrajina* (2009) a *Ukrajina, davaj, Ukrajina!* (2012). První z nich iniciovala a redigovala zkušená překladatelka a propagátorka ukrajinské literatury a kultury v České republice R. Lyons Kindlerová a editorem druhé, na níž se podíleli vyučující a absolventi různých ukrajinistických center ČR, je L. Řehoříková-Benešová, současná ředitelka Českého kulturního centra v Kyjevě. Obě jsou absolventkami brněnské ukrajinistiky.

Zejména v posledních letech byla rozšířena nabídka míst, kde mohou studenti ukrajinistiky (a nejen ukrajinistiky) pobývat na stáži. Na podzim 2015 byly podepsány dohody s vysokými školami v Ivano-Frankivsku a Ostrohu. Na základě těchto dohod probíhají nejen výměnné pobyty studentů, ale podobně jako u předchozích dohod s Kyjevem a Lvovem se předpokládají i výměnné pobyty vyučujících, výměna nových publikací, účast na společných projektech, konferencích, vzájemné recenzování odborných prací a oponování disertací, což se už nejednou realizovalo nejen s uvedenými institucemi, ale i akademiemi věd a vysokými školami na Ukrajině, v Rakousku, Rusku a na Slovensku.

Mezinárodní spolupráce brněnských ukrajinistů se neomezuje jen na výše uvedená fakta. Především H. Myronova, M. Hlavsová-Trčková a V. Wernisch pod vedením I. Pospíšila byli členy rakousko-českého výzkumného kolektivu, který během tří let prováděl srovnávací studium střední Evropy. Dále široce využívají možnosti pobývat v ukrajinskojazyčném prostředí například tím, že se nejednou aktivně účastnili mezinárodních letních škol v Kyjevě, Lvově, německém Greifswaldu (O. Čmelíková-Gazdošová, K. Holcmanová, O. Lytvynyuk, H. Myronova, T. Svoboda aj.). Na pozvání profesorky S. Mengelové, ředitelky Ústavu slavistiky v Halle, přednášela

H. Myronova kurz Sémiotika ukrajinské kultury pro německé studenty ukrajinistiky. Celkem systematicky probíhá výměna vědeckých, vědecko-metodických poznatků a literatury nejen v rámci ČR, ale i s významnými vysokými školami a vědecko-výzkumnými ústavy ukrajinské, slovenské, polské a německé akademie věd. Díky těsným přátelským kontaktům s katedrou ukrajinistiky Prešovské univerzity (Slovensko) tam naši studenti a doktorandi dvakrát pobývali na krátkodobé stáži (2008–2009) a také tam zavítali někteří vyučující ukrajinistiky (2011, 2013). Doktorandi na ukrajinistice už několik let pomáhají v různých ukrajinských městech v rámci Českého kulturního centra učit český jazyk zájemce různých věkových skupin (L. Heinigová, K. Kuznietsova). Vedoucí ústavu prof. Pospíšil je členem mezinárodní poroty k udělení Geny Ivana Franka.

Naši studenti a vyučující se aktivně účastnili významné společné akce, kterou realizovala brněnská a pražská ukrajinistika a jejíž příprava trvala celý semestr a nesla název Měsíc autorského čtení, kde čestným hostem byla Ukrajina. Vyučující na ukrajinistice na žádost organizátorů uvedené mezinárodní akce vypracovali výběrový předmět, vybrali schopné studenty, které během seminářů učili umění různých typů překladu. Sami studenti pocítili opravdové uspokojení, když si uvědomili, co umí a mohou překládat. Takové zážitky fungují jako dobrý stimul pro další studium spojené s reálnými výsledky vlastní práce. V posledních letech studenti ukrajinistiky mají ještě jednu možnost, jak upevnit získané vědomosti, a to v rámci odborné praxe hlavně ve firmách, které spolupracují s Ukrajinou (organizátor O. Čmelíková-Gazdošová).

Reálnou možností, jak vyzkoušet své znalosti a schopnosti v oblasti tlumočnické činnosti, byla účast našich 15 studentů během fotbalových zápasů na EURU 2012 v červnu v Charkově (skupinu připravovala O. Lytvynyuk). V oblasti turismu pracovali studenti pod vedením profesionálních překladatelek a vyučujících (O. Čmelíková-Gazdošová, O. Lytvynyuk) na mezinárodních veletrzích Go a Regiontour, kterých se poprvé účastnila i Ukrajina s výstavou Ukrajina turistická a které proběhly na brněnském výstavišti v zimě 2016.

Možnost zúročit své znalosti na profesionální úrovni v oblasti uměleckého překladu se projevila u studentů ukrajinštiny všech tří ukrajinistických center ČR díky iniciativě doktorandů a vyučujících právě brněnské ukrajinistiky, kteří už dvakrát zorganizovali setkání s ukrajinskými spisovateli, v souvislosti s čímž byly vyhotoveny a posléze vydány studentské překlady jejich děl ve sbornících *Setkání s ukrajinskými spisovateli I a II* (2016, 2017).

Je vhodné ještě zmínit jednu linii mezinárodních kontaktů – studenti brněnské ukrajinistiky se zúčastňují mezinárodních soutěží v ukrajinštině v Polsku: pravopisné v Krakově (2017, 2018, 2019) a soutěže v přednesu v Poznani (2018).

Pracovníci oborového kolektivu také systematicky překládají a tlumočí pro různé české a ukrajinské úřady, právní instituce, doprovázejí ukrajinské delegace v Brně a Praze, překládají na vernisážích a výstavách (O. Čmelíková-Gazdošová, P. Kalina, O. Lytvynyuk, J. Micháliková, H. Myronova, E. Reutová-Svatoňová, M. Ševečková). Proběhly také besedy s obyvateli Kouhouovic a Maloměřic, brněnských městských částí, věnované seznámení s Ukrajinou jako nezávislým státem (P. Kalina, H. Myronova, O. Lytvynyuk). Nesmíme zapomenout ani na tradiční seznamovací setkání studentů prvních ročníků s jejich staršími kolegy, kteří vyprávějí o svých dojmech a zážitcích z pobytu na studijně-poznávací stáži na Ukrajině (Kyjev, Lvov, Karpaty, Černovice, Ivano-Frankovsk, Ostroh, dříve i Krym...); každoroční aktivní účast na Dnech ukrajinské kultury v ČR; organizaci tradičního ukrajinského vánočního večírku, který probíhá už více než 20 let; uskutečňování zábavně-vzdělávacích večerů věnovaných výročí známých ukrajinských spisovatelů, kulturním činitelům a setkáním s významnými ukrajinskými kulturními představiteli, zejména pak účast na integračním projektu Mezi Dněprem a Dněstrem společně s Knihovnou Jiřího Mahena, který zahrnoval tematické večery věnované tvorbě dvou velikánů ukrajinské kultury – T. Ševčenkovi a M. Lysenkovi – a prezentaci knihy ukrajinské historičky H. Kapušan o hladomoru na Ukrajině; prakticky každý semestr jsou zváni hostující profe-

soři, mezi nimiž nedávno byli vyučující z Polska (A. Ursulenko, O. Baranivska, M. Redkva, A. Matusiak, K. Glinianowicz, J. Rysicz) a Ukrajiny (N. Artykuca, L. Symonenko, H. Pivtorak, V. Čemes, M. Hnatjuk, M. Najenko, L. Belej, N. Bernadska, M. Levycka, L. Struhanec, O. Romanenko); probíhá vzájemné recenzování tištěné produkce, nostrifikace diplomů, konzultace, výměna literatury, pozvání a účasti na konferencích a sympoziích a řada dalších.

Vyučující oboru se přímo účastnili realizace projektu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR zaměřeného na přípravu materiálů pro učitele základních a středních škol, který předpokládal nejen poskytnutí všeobecných informací o Ukrajině jako státu, ale týkal se i otázek mentality ukrajinského národa, specifík rodinných vztahů, vzájemných vztahů ŽÁK – UČITEL a UČITEL – RODIČE (H. Myronova, O. Čmelíková-Gazdošová).

Důležitou událostí v životě brněnských ukrajinistů jsou mezinárodní konference Ukrajinistika: minulost, přítomnost, budoucnost, věnované (desetiletému, patnáctiletému a dvacetiletému výročí) založení ukrajinistiky na FF MU, jejichž výsledkem jsou publikační výstupy a které svědčí o značném zájmu účastníků a rozšíření lokalit, odkud přítomní přijeli, jakož i navázání kontaktů a vědecké spolupráce s brněnskou ukrajinistikou.

Mezinárodní a celorepublikový charakter má kulturně-osvětová činnost brněnských ukrajinistů na stránkách časopisů, na internetu a také podíl na tradičních každoročních Dnech ukrajinské kultury v České republice. O všem výše uvedeném se psalo nejen v tuzemském tisku, zejména v novinách *Rovnost*, *Muni.cz*, v ukrajinském časopise *Porohy*, který vychází v Praze, ale i v tisku a v televizi na Ukrajině. Pracovníci oddělení byli nebo jsou členy vedoucího orgánu České asociace ukrajinistů (H. Myronova, O. Lytvynuk, P. Kalina), někteří z nich byli odměněni literárně-uměleckými cenami Ukrajiny (P. Kalina, K. Kuznietsova, H. Myronova).

Mezi absolventy brněnské ukrajinistiky jsou uznávaní odborníci ve významných pozicích. Jsou mezi nimi renomovaní překladatelé beletrie (R. Lyons Kindlerová, P. Kalina) i odborných textů (E. Reutová-Svatoňová, J. Micháliková, H. Šichová-Bartošová, E. Grundová-Marišinská, I. Kapitula), spisovatelé (K. Kuznietsova, E. Nováková), vyučující (O. Čmelíková-Gazdošová, P. Kalina, O. Lytvynuk, M. Ševečková, M. Hlavsová-Trčková, A. Ziegler, K. Kuznietsova, I. Shysterov, Je. Iščuk, L. Heinigová, O. Macíčková-Shytova), pracovníci ve sféře kulturní diplomacie (D. Ostržanská-Kuzmová, L. Řehoříková-Benešová), zaměstnanci různých firem, spolupracujících se zeměmi bývalého Sovětského svazu nejen v ČR (I. Jakimovská-Kušnirenko, P. Kratochvílová-Janoušková, Je. Chaljavka), ale i na Slovensku (A. Sárköziová, M. Nosalová), pracovníci Ministerstva vnitra ČR (L. Táboříková, M. Hlavsová) a řada dalších.

Ukrajinská studia

Petr Kalina

S postupnou liberalizací vysokoškolského studia, kterou jsme začali silně vnímat především od prvních let 21. století, se postupně ukazovalo jako nezbytné výrazně modernizovat studium na brněnské univerzitní ukrajinistice a přizpůsobit jej soudobé odborné, společenské a ekonomické poptávce. Na mezinárodní konferenci Ukrajinistika: minulost, přítomnost, budoucnost, jež se konala 19.–20. listopadu 2008 ve Šlapanicích a byla věnována 15. výročí založení našeho oboru, vystoupil asistent Ústavu slavistiky Petr Kalina s příspěvkem *Jaká je budoucnost univerzitní ukrajinistiky? Nutnost nových koncepcí bije na poplach*. Ve svém referátu nastínil několik aktuálně palčivých tezí vyzval přítomnou evropskou ukrajinistickou obec, aby alespoň na čas přesunula svou pozornost od úzce zaměřených individuálních odborných témat a využila tohoto setkání i získaných vzájemných kontaktů ke společným úvahám a koncepčním diskusím o globálních problémech ukrajinistiky jako takové. Zdůraznil zároveň, že ignorování obecných otázek a absence vizí může vést k tomu, že se případný koncepční problém jednou vynoří v takové naléhavosti,

kdy před ním již nebude úniku. Na zmíněném fóru však tato výzva nenašla odezvu a přítomní ukrajinisté tyto otázky společně řešit nezačali.

Ohlas však přišel z domácích pozic, tj. od vedení Ústavu slavistiky i od kolegia ústavních ukrajinistů a o nové koncepci oboru se začalo jednat a brzy došlo k postupnému vytváření nového studijního kurikula. První velkou příležitostí k realizaci inovovaného pojetí vysokoškolských studií o Ukrajině byl konec akreditace bakalářského i navazujícího magisterského oboru Ukrajinský jazyk a literatura, který nastal na konci akademického roku 2015/16.

Základní myšlenkou této inovace, vycházející z koncepcí areálové slavistiky prosazované od vzniku Ústavu slavistiky v roce 1995 jeho vedoucím prof. Ivem Pospíšilem, bylo, že čistá filologie, v podobě, jak jsme ji znali z dosavadního vysokoškolského paradigmatu, přestala být z hlediska společenských potřeb (a tím pádem i z hlediska profesních a ekonomických nároků nových absolventů) dostačující. Dosavadní přílišný akcent na bádání o jazyce a literatuře měl totiž tendenci přispívat především k základnímu výzkumu a méně již k výzkumu aplikovanému, natož k praktickým potřebám většiny absolventů v jejich budoucích profesích. Zpětná vazba, kterou jsme od absolventů získávali, ukázala, že je po nich v zaměstnání kromě výborné znalosti jazyka (méně už literatury) vyžadována mnohem širší orientace v daném geopolitickém prostoru v podobě kulturních, historických, politických a ekonomických souvislostí. Zároveň však bylo zřejmé, že univerzitní ukrajinistika by měla zůstat tam, kam historicky patří, tj. na filologickém slavistickém pracovišti. Z filologických pozic by ovšem měla více než dosud vyzařovat do hájemství historických, uměnovědných, společenskovědných či ekonomických oborů, s nimiž se bude synkreticky propojovat a tím pádem bude účelněji dodávat servis studentům pro jejich budoucí profesní praxi v souladu s reálnou společenskou poptávkou. Ambicí oboru také bylo, že bude tímto způsobem mnohem snadněji vstupovat do masmédií nebo moci častěji plnit státní zakázky v podobě odborných expertiz.

K zhuštění a redukci filologické stránky studijního kurikula došlo především v bakalářském stupni studia a z tohoto důvodu bylo bakalářské studium přejmenováno z „Ukrajinský jazyk a literatura“ na přílehlavější „Ukrajinská studia“. Ze studijního plánu byly odstraněny některé teoreticky zaměřené lingvistické disciplíny (Syntax, Historická gramatika), které se přesunuly do navazujícího magisterského oboru, jenž si svůj dosavadní název „Ukrajinský jazyk a literatura“ i v nové akreditaci zachoval. Dotace předmětů vedoucích k praktickému ovládnutí jazyka (Jazyková cvičení, Konverzační cvičení, Cvičení z pravopisu) i k získání přehledu o ukrajinské literatuře však byla v bakalářském studiu zachována. Množina povinných předmětů pro bakalářské studium byla posílena o kurzy obecně-historické (Dějiny Ukrajiny), kulturně-historické (Dějiny ukrajinské kultury), politologické (Domácí a zahraniční politika současné Ukrajiny), ale také o obecněji zaměřené předměty z oblasti práva, ekonomie a technik administrativy. Značný důraz byl ve studijním plánu kladen na předměty vedoucí k osvojení dovednosti překladu právních a administrativních dokumentů, což je oblast, s níž se absolventi oboru ve své profesní praxi setkávají nejčastěji. V tomto ohledu se naše pracoviště mohlo pevně opřít o dlouhodobou tradici, jež zde byla pěstována v podobě praktických i didaktických zkušeností Halyny Myronové, Evy Reutové, Oxany Čmelíkové a Olgy Lytvynyuk, které vedle svého zaměstnání na univerzitě působí jako soudní překladatelky a tlumočnice.

Jak bylo již řečeno, filologický ráz navazujícího magisterského studia byl v nové koncepci zachován, v některých ohledech však dokonce posílen (převedení teoretických lingvistických disciplín z bakalářského stupně a zavedení dosud chybějící výuky ukrajinské literatury). Magisterské studium tak vychází vstříc zejména těm uchazečům, kteří svůj budoucí profesní život chtějí spojit především s prohloubeným bádáním o ukrajinském jazyku a literatuře.

V době konečného zformování popsané nové koncepce studia ukrajinistiky, tedy kolem akademického roku 2015/16, pracoval náš obor v tomto složení: doc. Halyna Myronova, Dr. Taťána Juříčková, Dr. Petr Kalina, Dr. Oxana Čmelíková, Dr. Olga Lytvynyuk. Tato personální situace

zaznamenala změnu po dočasném odchodu Oxany Čmelíkové a Olgy Lytvynyuk na rodičovskou dovolenou, kdy pracovní úvazky obou jako zástup zastala Mgr. Eva Reutová. Kromě toho se na výuce oboru podíleli další kmenoví zaměstnanci Ústavu slavistiky, externisté a doktorandi, z nich zejména Krystyna Kuznietsova, Igor Shysterov, Yevheniya Ishchuk, Olena Kuznietsova, Lenka Heinigová, později i Olga Macíčková.

Skutečnost, zda je inovovaná koncepce oboru úspěšná, tedy především to, zda má nyní brněnská ukrajinistika absolventy, kteří se úspěšně etablojí na pracovním trhu, nebylo možné ověřit. Ve druhém roce existence obou dříve precizovaných oborů (bakalářského i navazujícího magisterského) přišel požadavek vycházející z nového Zákona o vysokých školách přeměnit stávající studijní obory na studijní programy, které musejí mít odlišnou strukturu, než tomu bylo doposud. Bylo tedy nutné vytvořit koncepci novou, která bude souznít s aktuálními (spíše formálními než obsahovými) požadavky.

V bakalářském studiu se obor Ukrajinská studia přeměnil ve stejnojmenný studijní program se třemi kurikuly: vedlejší, hlavní a jednooborové. Vedlejší studijní plán počítá s předměty, které studentům zajistí jazykové dovednosti odpovídající dvěma letům studia praktických jazykových předmětů (jazyková cvičení, konverzace, pravopis), s předměty z obecných i kulturních dějin Ukrajiny a současné politické situace na Ukrajině. Frekventanti, kteří si Ukrajinská studia zvolí jako hlavní studijní plán, studují zmíněný vedlejší studijní plán a k tomu povinně další dva semestry jazykových předmětů, čtyři semestry ukrajinské literatury, obecnější propedeutické předměty z oblasti literární vědy a jazykovědy, fonetiku a morfologii. Posluchači v jednooborové formě studia jsou kromě zmíněných okruhů vzdělávání navíc i v oblasti překladu administrativních a právních dokumentů, v základech práva i ekonomie a jsou cvičeni v technikách administrativy i v praktickém tlumočnictví z ukrajinštiny. Studenti hlavní a jednooborové formy Ukrajinských studií mají také za povinnost v tomto programu vytvořit a obhájit diplomovou práci.

V navazujícím magisterském studiu byly na Ústavu slavistiky spojeny dosavadní magisterské obory (kromě oborů rusistických) v jeden studijní program s názvem Slavistika. Ukrajinistické vzdělání je v této nové formě zajištěno specializací nazvanou Ukrajinská studia. Nepochybnou výhodou tohoto typu studia je, že posluchači získají široký slavistický přehled, který je ve studijním plánu zajištěn množstvím obecnějších jazykovědných, kulturologických a historických předmětů, které (každý ze svého hlediska) reflektují problematiku slovanského areálu. Specializační ukrajinistická složka programu pak absolventům bakalářského programu Ukrajinská studia (pro něž je daná specializace primárně určena) zajistí prohloubené vzdělání v synchronních i diachronních aspektech ukrajinštiny, ukrajinské literatury i kultury.